

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVIII (2020).
Книжка / Issue 1

ИСТОРИЧЕСКАТА ТЕМА В ТВОРЧЕСТВОТО НА СКУЛПТОРА БОРИС ГОНДОВ

Станислава АНГЕЛОВА*

THE HISTORICAL THEME IN THE WORKS OF SCULPTOR BORIS GONDOV

Stanislava ANGELOVA

Abstract: *In the works of sculptor Boris Gondov the historical theme occupies an important place. He transforms vivid events and personalities of the story deeply and masterfully into a plastic direction. Our near and distant pasts excite the author and he creates memorable images such as those of Patriarch Evtimii, King Boris I, King Samuel, Kolyo Ficheto, Dimitar Blagoev and many others. Through them he discovers his attitude to a certain historical period and the personalities of history. Boris Gondov always looks for the original compositional and plastic solution and transforms his images in the light of their role and appreciation of their work in history.*

Keywords: *sculpture; Boris Gondov; historical topic; 20th-century art; monuments.*

Темата, свързана с историята, заема важно място в изкуството на скулптора Борис Гондов. Образите на исторически личности, изградени от автора, са силни, многопланови, наситени с асоциативен подтекст, символика и метафори. Монументалните творби на Борис Гондов са доказателство за неговия голям талант в пластическо отношение и за онази своеобразна настройка на разбирането му за скулптурата. Дарбата му в тази посока се извява преди всичко в направата на паметници, където са от значение по-специална организация на съзнанието и по-особен тип мислене, които да съчетаят в себе си естетика, оригинална концепция, символика и да внушат идеи, да родят мисли, да изградят определен възглед. В творбите си той претворява подвига на борците за свободата на Отечеството, разкрива силата на саможертвата им в името на бъдещите поколения. Специфично за търсенията на скулптора е намирането на неповторими жестове, пози, настроения, пропорции.

С монументалните си творби на личности от историята – паметниците на Колю Фичето в Дряново и на Димитър Благоев в Благоевград, създадени през 60-те години на миналия век, Борис Гондов започва своите категорични изяви в монументалната пластика и печели име.

---

* Станислава Ангелова – докторант в Националната художествената академия в София; България;
@: stasycool85@mail.ru

През 1965 г. на Втората младежка изложба Гондов участва с голяма скулптурна фигура на Колю Фичето. Предварително, както във всяка от творбите си, той изучава личността на големия възрожденски деец. Гениален български строител, архитект и каменоделец от Възраждането, Колю Фичето създава емблематични за този период от историята на България храмове, обществени и жилищни сгради, мостове в българските земи, в Румъния и край Дунав. Над скулптурната фигура на Колю Фичето за Втората младежка изложба Борис Гондов работи продължително време, като изучава личността на големия български майстор, пречупена през духа на Възраждането, през уважението на българите към този велик български строител и архитект.

За Борис Гондов е по-важно да предаде душевността, характера на Колю Фичето, а не неговите външни физически белези. Тази скулптурна фигура е представена в движение, а макет на едно от творенията на този голям възрожденски строител е вдигнат високо над главата му. Близкият контакт на Борис Гондов с неговия професор от Художествената академия Марко Марков по това време изиграва своята положителна роля. „След целенасочената забележка на проф. Марков, който, отбелязвайки достойнствата на фигурата, обръща внимание на Гондов, че тя не е еднакво портретно изразителна от всички страни – „губи се портретът“ – скулпторът коригира работата си. Всички тези моменти той взима под внимание, когато заедно с архитект Димитър Кръстев започва работа върху паметника на Колю Фичето в Дряново“ [Иванова, В. 1986, с. 13].

Чрез паметника, който създава, Борис Гондов демонстрира своето дарование в монументалната работа. Фигурата на майстор Колю Фичето е спокойна, а в ръцете му е модел на църква. От пестеливите жестове на ръцете, с които държи макета, от невъзмутимото и спокойно излъчване на образа лъха онази възрожденска, духовна сила на характера на една личност, изиграла своята роля в културното развитие на страната. Авторът държи на въздействието и изразителността на фигурата, а също и на портретната характеристика, за да внуши чрез пластическите детайли връзката между обема, формата, скулптирането на лицето и подробностите в облеклото.

„Фигурата, поставена на невисок, леко издължен гранитен постамент, е част от ансамбъла, в който органично са обединени възрожденски и съвременни сгради: старата Левчиева къща и новият музей на Колю Фичето. Зад тях се извисява възрожденска църква, чийто вертикал е в съзвучие с паметника. В резултат на синтеза между старото и новото, между архитектурата и пластиката, допълнен със зеленината на дърветата, се създава ансамбъл, обгърнат от тишина и спокойствие, със своя хармония и човешки мащаб. Така той естествено се включва в атмосферата и живота на стария възрожденски град“ [Иванова, В. 1986, с. 13].

През 1969 г. Борис Гондов създава произведение, с което бележи сериозен творчески успех. Това е паметникът на Димитър Благоев в Благоевград – доста трудна задача, с която младият тогава скулптор се справя отлично. Художникът създава композиция от седнала фигура, като намира вярното съотношение както с постаментата, така и с околната среда и разработва задълбочена портретна характеристика на „... основоположника на научния социализъм в нашата страна и основателя на Българската комунистическа партия Димитър Благоев“ [Гондов, Б. Паметникът на Благоев..., с. 1]. Авторът избира да представи своя герой в последните години от неговия живот, за да покаже вътрешната му сила. Той използва характерен жест на ръцете на Благоев, който му помага при създаването на стегната, събрана композиция. Изградена със здрава, реалистична форма, с усещането за конструкция и обем, фигурата внушава увереност, мощ, величие, които делото на Димитър Благоев като мислител, революционер и организатор има в годините на социализма.

Констатацията, която Управителният съвет на Съюза на българските художници прави във връзка с предложението скулпторът Борис Гондов да бъде удостоен с Димитровска награда за творбата му „Паметник на Димитър Благоев в Благоевград“, е достатъчно категорична. Отбелязва се, че след безрезултатните конкурси за паметник на Благоев в София Държавната

комисия за монументални изкуства при Комитета за изкуство и култура решава да възложи тази задача на младия тогава, но вече с обществено признание Борис Гондов [Гондов, Б. Паметникът на Благоев..., с. 2]. Това е доказателство за големия творчески резултат, постигнат от автора, и заслуженото отличие, което получава – Димитровската награда.

Като разглеждаме монументалните скулптурни творби на професор Борис Гондов, посветени на историята и историческите личности, трябва да обърнем внимание и на една творческа личност, която има своята роля и значение в историята на българското изобразително изкуство – Владимир Димитров-Майстора. Неговият паметник, създаден през 1972 г., е ново стъпало в работата на скулптора в пластическа посока. Открит е на 24 ноември, същата година, пред новата сграда на Художествената галерия в Кюстендил, по случай 90-годишнината от рождението на големия български живописец. Тогава се открива и сградата на Галерията, в експозицията на която централно място е отделено на изкуството на Майстора.

Нов етап в пластично-композиционна посока, тази творба на Борис Гондов открива неговите търсения по отношение на вътрешната характеристика на образа на един от най-големите български художници. Категорично издълженият силует на фигурата, изправена гордо, с вдигната глава и склучени на гърба ръце, създава усещане за силата на тази изключителна творческа личност. Обобщеният контур на силуета е в противовес на детайлно разработените в пластично отношение глава и ръце на художника. Така Борис Гондов постига излъчване, което внушава величието на този колос на българското изобразително изкуство.

През 1973 г. скулпторът създава Паметник на Съпротивата, открит в квартал „Въстанически“ в Пловдив, известен още с наименованието Кючук Париж, в Южния район на града. Идеята за този паметник се ражда при работата, свързана с „портретните монументи“. „През годините на Съпротивата този квартал е обхванат от борчески дух – почти във всяка къща живеят нелегални, ремсисти, ятаци“ [Иванова, В. 1986, с. 14]. Паметникът на Борис Гондов е решен на две нива и обединява две фигури. По-ниско, на долния постамент е фигурата на боеца, който пада в борбата, а над него е този, който издига знамето високо над главата си. Контрастът между двете фигури в композицията създава динамика, силно изразена във фигурата от по-горния постамент.

Скулптурната фигура на Васил Петлешков е създадена от Борис Гондов през 1976 г., във връзка със стогодишнината от Априлското въстание. Този герой от Априлската епопея и бележит участник в националноосвободителните борби на страната намира специално място в творчеството на Борис Гондов и „изгаря“ в пламъците на борбата и в прекия, и в преносния смисъл на думата. Авторът го изобразява по време на героичната му гибел в името на свободата. Представен композиционно на жертвения огън, Петлешков е с гордо вдигната глава и тяло, което издава решителност, гордост, неспокойния дух на човека, жертвал себе си за Родината. Идеята на автора за метафорично обобщаване на образа като пламък е постигната посредством масивната, убедителна пластична форма, която в долния край – при стъпалата и горе – при главата е по-събрана. Стъпаловидният силует също има значение за създаването на асоциация, напомняща огън, в който изгаря не само в символичното, а и в конкретното значение на тази дума „мъченикът на свободата“ Васил Петлешков. Тази творба се намира в Художествената галерия в Пазарджик.

През следващата, 1977 година Борис Гондов се обръща към едно историческо събитие, което оставя трайни следи в световната история – Великата октомврийска социалистическа революция – с работата „Червеноармеец“. Метафоричният образ, който той пресъздава, за да покаже отношението си към този факт от историята, е сътворен по един лиричен начин. Червеноармеецът, синоним на храброст, войнска доблест и чест, решимост и настъпателност в боя, е представен в спокойна поза, с ръце под брадата. Облечен в червеноармейска униформа, войникът от редовия състав на Червената армия на бившия СССР и Съветска Русия е с поглед, отправен в далечината, в бъдещето. В пластическа посока главата и горната част на торса са разработени по-детайлно, докато долната половина на паметника е обобщена.

Значима работа в творчеството на Борис Гондов е и Паметникът на Патриарх Евтимий във Велико Търново, създаден през 1978 г. Роден около 1327 г., свети Евтимий, патриарх Търновски, произлиза от знатен род в старата българска столица Търново. Този исторически образ впечатлява скулптора и той го претворява със задълбочено проникване в характера на епохата и своеобразието на личността. Скулптурната фигура на Патриарха е с внушителни размери – с височина осем метра, а с постамент – единадесет. Този мащаб отговаря на огромното книжовно дело, един от най-изтъкнатите средновековни български преводачи, който съчинява житията на българските светци и пази наследството на Православието от вероотстъпници. Разположена на един от търновските хълмове – Света гора, където е била Търновската книжовна школа, скулптурната фигура на Патриарха е вертикална и силно издължена, а симетрично вдигнатите нагоре ръце, над главата, придават величественост на образа. Ръкавите и самата дреха, издута на гърба, допълват представата и усещането за криле, като одухотворяват героя на Гондов. Церемониалната поза придава внушителност на тази историческа личност и едновременно с това фигурата въздейства с раздвижения си силует. Паметникът е открит официално на 8 май 1978 г. по случай 650 години от рождението на Патриарх Евтимий. Мястото, където е поставен паметникът, е достъпно за голям брой зрители, които могат да го видят отдалече.

В търсене на подходящо пластично решение за образа на Патриарх Евтимий, Борис Гондов изчиства контурите, обобщава обема и се спира на тези пропорции, жестове, състояние, които допринасят за динамиката в композиционното решение. По отношение на пластиката авторът натовава образа на Патриарха със сила, твърдост и великодушие, които хармонират с великото дело на Евтимий за културния възход не само на България.

И следващата работа, създадена през 1978 г. – Паметникът на Македонско-одринското опълчение – показва желанието на автора да продължи историческата тема в своето изкуство. Този паметник той посвещава на героизма на войните за национално обединение. Сформирана през септември 1912 г., тази доброволческа част от македонски и тракийски българи воюва през Балканската (1912 г.) и през Междусъюзническата (1913 г.) война. В тази своя творба художникът Борис Гондов се обръща към символиката, метафората, алегорията, за да създаде ярки, внушителни и запомнящи се образи. В пластическо отношение паметникът е решен в два плана. Композицията в долната част е върху пиедестал и включва дълбок релеф на скулптурни фигури на войници опълченци. Авторът дава точна характеристика на тези образи, които в пластическа посока, а и логично се явяват опора на устремената напред и нагоре алегорична женска фигура. Тя символизира Победата и също е върху постамент, на който има надпис, посветен на Македонско-одринското опълчение от признателна България.

Контрастът в пластическо отношение между образите на войниците в долната и политналата, хоризонтално разположена женска фигура в горната част на паметника създава вътрешно напрежение, ярко изявено в бронзовата фигура на „Зовящата победа“. Много изразителен, с ярка портретна характеристика, този символичен образ е третиран от автора по вълнуващ начин и е израз на желанието му да възвеличи героизма и славата на участниците в Балканската и Междусъюзническата война. Алегоричният образ на Победата представя не само художествената идея на автора за победните действия на македонско-одринските опълченци, а е израз и на представите му за Закрилницата, която води войните напред.

Интересен и много сложен исторически образ, който в продължение на дълго време е в центъра на вниманието на скулптора, е цар Самуил. Личността на царя авторът изследва внимателно и я свързва с най-характерното – трагичния момент, в който пред владетеля се явяват хилядите ослепени войници от разгромената му армия. За първи път тази своя работа Борис Гондов представя на Общата художествена изложба през 1979 г. Образът на цар Самуил е изпълнен с изключително емоционално напрежение и едновременно с това – с духовна сила, породени от вестта за разгрома на армията и ослепяването на неговите войни. С глава, отменната назад, и с поглед, отправен нагоре, като при молитва, фигурата на цар Самуил сякаш в следващия момент ще се свлече на земята при вестта за трагедията с войниците. В пластическа

посока този печален момент е предаден от автора чрез обемни, солидни форми, които са тежки и стабилни и навяват асоциация за силно страдание и болка. Едновременно с това фигурата на цар Самуил е изтъкана от вътрешни противоречия и в нея авторът включва атрибутите на царската власт – кълбо, меч и корона, внушаващи величие и непоколебимост.

Впоследствие фигурата на цар Самуил е един от основните акценти в работата на Борис Гондов, свързана с мемориалния комплекс „Самуилова крепост“ край с. Ключ (Петричко). Още през 1965 г. предполагаемото укрепление на цар Самуил в тази местност е обявено за недвижим паметник на културата от Античността и Средновековието с национално значение. Две години по-късно – през 1967 г. – идва и предложението за изграждане на мемориалния комплекс „Самуилова крепост“ с автори Борис Гондов (скулптор), Росица Гондова и Евгения Кашавелова (архитекти). Изграждането започва след археологическо проучване във връзка с находките там и с тълкуването им от специалистите. През октомври 1982 г., макар и не изцяло завършен, след тригодишна работа паметникът е официално открит.

Особеност на монумента е неговата многоплановост, както и силното му въздействие, а също и доброто му възприемане както от близка, така и от далечна дистанция. Ето и някои акценти от описанието на мемориала: „... На фона на подпорния зид от ломени камъни е изправена величествената бронзова фигура на Самуил, приведена под тежестта на изживяната мъка, но продължаваща да стиска меча... Зад него са изобразени войниците му, ослепени и полумъртви, но внушаващи усещане за величието на армията...“ [Алексиев, Б. 2016, с. 77]. В тази своя работа Борис Гондов увеличава размерите на фигурата на цар Самуил, която е много по-стабилна, по-обемна и по-изразителна в горната си част. Тази убедителност на израза е най-силна в главата (с поглед, отправен към небето), където е съсредоточено вниманието на автора, който създава много ярък образ с богата психологическа характеристика.

„В композицията на ансамбъла се налагат три основни временни пояса, които въвеждат зрителя в сложността на историческото събитие, в неговото развитие, в единството на трагизъм и величие. С това монументалната творба придобива нови измерения. Те обединяват търсенията на Б. Гондов през последните години, сближават паметника на цар Самуил и монумента на Патриарх Евтимий, прокарват нови пътища в нашата монументална скулптура“ [Иванова, В. 1986, с. 24].

По повод създаването на композицията „Септември 23“ в интервю през 1983 г. Борис Гондов споделя, че е склонен да вижда драматизма на борбата и трагедията на погрома и че за него Септември 1923 година е синоним на „жесток погром“. За автора тази тема е „Непреходна в обществената си значимост...“ и „... дава многопосочни възможности за претворяване“. За него темата за Септемврийското въстание има място в душата на всеки българин и не е поръчкова, а е потребност, от която обществото има нужда и ако художникът се обръща към нея, то е „... проява на морал и гражданска съвест“ [Гондов, Б. Полетът към Саможертвата..., с. 2].

С работата „Септември 23“ Борис Гондов участва в Общата художествена изложба през 1983 г. и тя дава добра представа за неговото професионално развитие през годините, в композиционно и пластично отношение. По повод създаването на тази своя работа авторът споделя, че търси движението на повалената фигура на мъжа, приютила безсмъртието на една идея. Той открива пред зрителя напрежението, динамиката от падащата мъжка фигура. Вдигнатите нагоре ръце и отпуснатата надолу глава създават това усещане, а издигнатата дреха като развят байрак засилва още повече драматизма на композицията. Образът е силно експресивен и като че ли изваян на един дъх. Посредством него Борис Гондов ни внушава величието на идеята, подслонила безсмъртието и в порива, и в гибелта.

В град Русе през 1982 г. се открива паметник на Георги Димитров. Превърнал се в една от най-ярките фигури в световното комунистическо движение след Лайпцигския процес през 1933 г., Георги Димитров играе ключова роля в развитието на комунистическото движение в света. Тази работа на Борис Гондов показва намерението и желанието на автора да превъплъти със средствата на пластиката величието на героя от Лайпциг. Борис Гондов решава фи-

гурата по начин, по който набляга върху изразителността на горната част. Ръцете и долната половина са решени по-обобщено и са в пластическа взаимовръзка. Акцент авторът поставя върху главата и раменете, като масивните обеми в долната част на фигурата насочват вниманието на зрителя нагоре, към ясно изразената портретна характеристика на Г. Димитров.

И творбата „Добро поле 1918“, създадена през 1984 г., е свързана с историческата тема. Посветена е на претърпелите поражение войни от Българската армия при Добро поле през септември 1918 г. Битката при платото Добро поле в Македония между български и противникови сръбско-френски военни формирования завършва с поражение за Българската армия и с пробив на фронта, в резултат на който България е принудена да иска примирие и да напусне военните действия. Българските войници отстъпват към старите предели на България и в тях се заражда идеята за поход към София, сваляне на правителството и наказване на виновниците за войната. В Радомир те обявяват Радомирска република и сваляне на монархията. Когато стигат до село Владая, са разгромени от правителствените военни части. В емоционалната характеристика на образа на войника, претърпял поражение при Добро поле, Борис Гондов влага онази трагична нотка на отстъплението и провала, които застигат българските войни на фронта. Този образ, трагичен в основата си, носи в себе си и страданието от погрота на Владайското въстание.

Хиляда деветстотин осемдесет и четвърта година е много плодотворна за автора. Тогава освен „Добро поле 1918“ се появяват и творбите „Легенда за тримата“ и Паметник на Съпротивата във Велинград. И двете работи са близки както в тематично, така и в пластично отношение, но едновременно със сходството има и различия. Свързани с историческата тема, която заема важно място в творчеството на Борис Гондов, и двете произведения са посветени на антифашистката съпротива, родена в годините на Втората световна война. И двете творби са на пластично решен фон, който в „Легенда за тримата“ е много по-раздвижен, с много по-сложна структура. Изразителни в пластична посока, и двете композиции са убедителни и ясни.

В „Легенда за тримата“ авторът включва три фигури – една женска в средата и две мъжки от двете ѝ страни, които в пропорционално отношение са леко издължени и вертикално разположени. В Паметника на Съпротивата във Велинград има една мъжка диагонално композирана фигура. Тя е с вдигнати нагоре ръце и пушка в дясната ръка и е по-динамична от включените в „Легенда за тримата“. Раздвиженият в пластично отношение фон в последната работа създава напрежението и безпокойството, които излъчват фигурите на тримата. Различни като типаж, те са представени в анфас, докато лицето на героя в Паметника на Съпротивата е предадено почти в профил. И в двете работи, чрез състоянието на фигурите, чрез характера на пластиката и неспокойния ритъм на обемите, чрез светлините и сенките, формирани от пластичните вертикали в композицията, авторът се стреми да създаде чувство на напрегнатост и тревожност.

За разлика от неспокойните и драматични като характер образи в „Легенда за тримата“ и в паметника на Съпротивата във Велинград, Борис Гондов търси симетрията и спокойствието в образа на София, който създава през 1985 г. Това е символичен образ на най-големия град в България, обявен за столица през 1879 г. от Учредителното народно събрание в Търново, по предложение на проф. Марин Дринов. Вероятно този скулптурен образ авторът се стреми да обвърже с девиза на София: „Расте, но не старее“.

Усещането за хармония в композицията се подсилва от уравновесените обеми, балансирано спрямо центъра. Едрата, съразмерна фигурата на София внушава сигурност и излъчва вяра и надежда. Изразителният пластичен език на автора подсилва тези усещания и символичното въздействие на образа, като придава в известен смисъл движение на композицията, а фронталното представяне създава особена тържественост.

На 2 май 2007 г. в старата българска столица Плиска се освещава паметникът на цар Борис I Покръстител, по повод 1100-годишнината от смъртта на владетеля. Внушителните раз-

мери на монумента, който се явява фон на скулптурната фигура на царя, са: височина 11 метра и ширина 2 метра. Дело на скулптора проф. Борис Гондов и на арх. Димитър Кръстев, това е един от малкото паметници на цар Борис I в България. Фонът, на който е представена фигурата на владетеля, с големите си размери създава усещане за величие и мощ. В горната част на задния план на паметника в изрязан отвор с овална форма е монтиран огромен метален кръст като продължение на фигурата на цар Борис I. Върху монумента от двете страни на кръста има надпис „Свети Борис I цар Покръстител“. Величието на царската фигура се подсилва както от уравновесената в пластично отношение композиция и от баланса на скулптурните обеми спрямо вертикалната централна ос, така и от портретната характеристика и жеста на ръцете на царя. В тях той държи кълбото и меча – белези на царската власт, а върху главата му е главният символ на владетеля – царската корона.

Сдържаната поза, пестеливите жестове, царските одежди и фронталното положение на фигурата засилват нотките на величественост и придават на фигурата символичен характер. Изразителното пластично-композиционно решение на автора допринася за създаването на силен образ с богат вътрешен характер.

Професор Борис Гондов е сред авторите, които се отнасят с изключителна чувствителност към историческата тема. Той се обръща към важни исторически събития, като ги претворява задълбочено и с голямо майсторство в пластическа посока. Далечното и близкото ни минало вълнуват скулптора и той създава запомнящи се образи, като тези на Патриарх Евтимий, цар Борис I, цар Самуил, Кольо Фичето, Димитър Благоев и много други. Чрез тях той разкрива отношението си към определен исторически период и към личностите от историята. Борис Гондов винаги търси оригиналното композиционно и пластично решение и претворява своите образи в светлината на тяхната роля и оценка за тяхното дело в историята.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Алексиев, Б. 2016 – Б. Алексиев. Националният парк-музей „Самуилова крепост“ и ролята му в културата на селата от Подгорията (Подгорieto). – Библиотека, XXIII (LXII), 2016, кн. 4. [B. Aleksiev. Natzionalniyat park-muzej „Samuilova krepost“ i rolyata mu v kulturata na selata ot Podgoriyata (Podgorieto). – Biblioteka XXIII (LXII), 2016, kn. 4.]

Гондов, Б. Паметникът на Благоев... – Съюз на българските художници. Досие на Борис Гондов. Характеристика на скулптурния паметник на Димитър Благоев в гр. Благоевград от скулптора Борис Гондов. [Sayuz na balgarskite hudozhnitsi. Dosie na Boris Gondov. Harakteristika na skulpturnia pametnik na Dimitar Blagoev v gr. Blagoevgrad ot skulptora Boris Gondov.]

Гондов, Б. Полетът към Саможертвата... – Съюз на българските художници. Досие на Борис Гондов. Полетът към Саможертвата. [Sayuz na balgarskite hudozhnitsi. Dosie na Boris Gondov. Poletat kam Samozhertvata.]

Иванова, В. 1986 – В. Иванова. Борис Гондов. София, 1986. [V. Ivanova. Boris Gondov. Sofia, 1986.]